

ENERJİ BAĞIMLILIĞI ÖZELİNDE ÇİN'İN ORTADOĞU VE ORTA ASYA SİYASETİ

Ayşe Yıldız

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Yıldız, Ayşe. "Enerji Bağımlılığı Özelinde Çin'in Ortadoğu ve Orta Asya Siyaseti".

Araştırma 131

INSAMER Araştırma 131. Aralık 2020.

Dünyanın en kalabalık nüfuslu ülkesi olan Çin, aynı zamanda en hızlı büyüyen ekonomilerden biridir. Hızla gelişen ekonomisi sebebiyle de dünyanın en çok enerji tüketen ülkesi konumuna gelen Çin, artan bu enerji talebini karşılamak adına geliştirdiği stratejilerle bugün enerji pazarının en önemli aktörlerinin başını çekmektedir. Çin, ekonomik büyüme sayesinde ülkedeki refah seviyesinin artmasını ve rejimin devamlılığını hedeflenmektedir. Diğer bir deyişle Komünist Parti'ye karşı ekonomik koşullar sebebiyle oluşabilecek toplumsal bir tepkiyi önlemek ve rejimin meşruiyetini devam ettirmek için ekonomik büyümeyi devamlı kılmak ve refah düzeyini artırmak Çin'in öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Çin'in ulusal ve küresel alanda ekonomik büyümesinin sürekliliğini sağlamasının yolu da düzenli ve artan bir enerji arzından geçmektedir; bu sebeple de enerji kaynaklarını çeşitlendirmek

ve enerji güvenliğini güçlendirmek için yeni ülkeler ve yeni tedarikçiler arayışındadır.

Kalıcı ve sürekli enerji tedariki için enerji güvenliğinin sağlanması, özellikle 21. yüzyılın en temel meselelerinden biri hâline gelmiştir. Daniel Yergin, enerji güvenliğini sağlamada dört unsurdan bahsetmektedir: kullanılabilirlik, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve karşılanabilirlik.¹ Bu dört unsuru sağlamanın yanı sıra Yergin, enerji güvenliği için çeşitlendirmenin önemini de vurgulamaktadır. Ona göre enerji güvenliği şu üç nesneyi çeşitlendirmeye bağlıdır: kaynaklar, ülkeler ve yollar. Dolayısıyla Çin, enerji güvenliği için enerji kaynaklarının mevcudiyetine, insan sağlığı ve çevre için kaynakların kabul edilebilir olmasına, enerji kaynaklarının sürekli olarak akışını sağlamaya ve enerji arzında uygun fiyatlara odaklanmaktadır; bu sebeple de yeni yollar, yeni kaynaklar ve yeni ülkeler arayışındadır. Çin'in

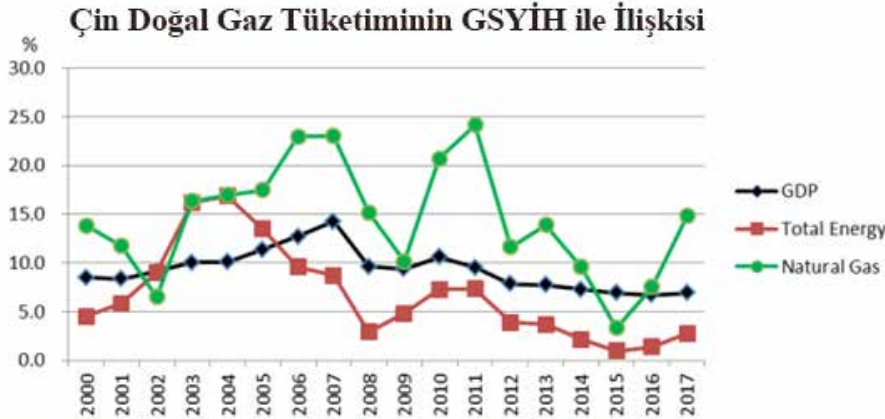
INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

son yıllarda Ortadoğu ve Orta Asya ülkeleriyle gelişen ilişkilerini açıklarken de sürdürdüğü bu alternatif enerji kaynağı arayışlarını ve geliştirdiği enerji politikalarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Bu çalışmada Çin'in 1993 yılından bu yana artan enerji bağımlılığı ve bu doğrultuda kesintisiz ve devamlı enerji akışını sağlamak için Orta Asya ve Ortadoğu'daki mevcut/potansiyel tedarikçi ülkelerle geliştirdiği enerji temelli ilişkileri değerlendirilecektir.

Çin'in Doğal Gaz Talebi

Çin hükümeti, ülkede aşırı kömür kullanımından kaynaklanan yüksek kirlilik seviyesini düşürmek için 2019 yılında, toplam enerji tüketiminde %8 seviyesinde olan doğal gaz kullanım payını 2020'de %10'a çıkarmıştır. Bu oranın 2030'da %14'e yükseltilmesi hedeflenmektedir. Doğal gaz ülkenin enerji sektöründe şimdilik küçük bir paya sahip olsa da hızla gelişen bir pazar olma özelliğine sahiptir. Aşağıdaki grafikte Çin'in gayrisafi yurt içi hasılası (GSYİH) ile enerji talebi arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Source: China Energy Statistics Yearbook 2017; Articles published by NDRC.

2000'li yılların başında Çin'in ana gaz tedarik kaynağı yerli üretimdir ve üretilen bu gaz, büyük ölçüde sanayide ham madde olarak tüketilmiştir. Bu dönemde doğal gazın elektrik üretimi ve konut sektöründeki kullanımı nispeten az olsa da 2005 yılında Batı Çin'deki gaz sahalarını Çin'in doğu kıyısındaki talep merkezlerine bağlayan Batı-Doğu Boru Hattı'nın faaliyete geçmesiyle

doğal gaz tüketiminde yıllık çift haneli büyüme oranları gözlenmeye başlamıştır. 2006 yılında sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithal edilmeye başlanmasıyla birlikte, bu alandaki büyüme oranı %20'yi aşmıştır. 2010 yılında Orta Asya'dan boru hattı ile gaz ithalatının başlaması; Shaanxi-Pekin Boru Hattı'nın kapasitesinin artırılması; ikinci ve üçüncü bir doğu-batı hattı inşası dâhil olmak üzere yurt içi ana boru hatlarının yapımının hızlandırılması gibi gelişmelerin de bu büyümeye dâhil edilmesi gerekmektedir. Grafikte de gösterildiği üzere, ülkenin doğal gaz tüketimi ekonomik büyümesinden çok daha hızlı artmış ve 2016 yılında doğal gazın birincil enerji tüketimindeki payı %6,7'ye çıkmıştır. Bu dönemde doğal gaz kullanımında; başta elektrik santralleri, ulaşım, endüstri ve konut olmak üzere tüm sektörlerde önemli bir büyüme yaşanmıştır.² Arz tarafında hızlı bir büyüme sağlayan LNG, talepteki büyümeye ayak uydurmakta yetersiz kalmıştır. Bu da LNG'nin yanı sıra boru hattı ile yapılan gaz ithalatının hızlı bir şekilde artmasına sebep olmuştur. Hızla büyüyen Çin endüstrisi, yerel doğal gaz üretimi ve talebi arasındaki boşluğun genişlemesine sebep olurken bu

boşluğu doldurmak için boru hattı ile gaz ithalatına ve LNG ticaretine bel bağlayan Çin, 2019 yılında dünyanın en büyük doğal gaz ithalatçısı konumuna erişmiştir.

2006 yılında LNG ithalat etmeye başlamasından sonra, Çin'in LNG ithalat hacmi yılda ortalama %55 artmıştır.

İlk yıllarda LNG ithalatında büyük ölçüde Avustralya'ya bağımlı olan Çin, 2006-2008 yılları arasında ithal ettiği LNG'nin %80'den fazlasını Avustralya'dan almış, dolayısıyla da HHI³ değeri, ithalatçı ülke olarak söz konusu yıllarda çok yüksek olmuştur. Çin'in sürekli olarak geliştirdiği enerji diplomasisinin bir sonucu olarak da ithal ettiği LNG'ye olan iç talep artmış, bu da diğer enerji

tedarikçileriyle ilişkilerin genişletilmesi sürecini getirmiştir. Bu bağlamda Endonezya, Malezya ve Katar'dan yapılan ithalat, 2010 yılına kadar toplam ithalatın %10'undan fazlasını oluşturmuştur. Çin'in dış politikada benimsediği "Dışa Açılım" stratejisi sayesinde, Çinli petrol ve gaz şirketleri, Avustralya, Güneydoğu Asya ve Ortadoğu dâhil olmak üzere başlıca LNG ihracat bölgelerinde uzun vadeli LNG tedarik sözleşmeleri imzalamıştır.⁴

Çin'in ilk alıcı terminali, 2006 yılında hizmete giren Guangdong Dapeng LNG Terminali'dir. Bundan sonra, Çin'in devlete ait üç ana şirketi (CNOOC, CNPC ve Sinopec) tarafından geliştirilen terminaller faaliyete geçmiştir. Son zamanlarda JOVO ve ENN gibi diğer LNG terminalleri de hizmete girmiştir. Ağustos 2018 itibarıyla Çin'in alım kapasitesi yılda yaklaşık 60 milyon ton olan 18 alıcı terminali olmuştur. Yapımları merkezî hükümet tarafından denetlenen LNG alıcı terminallerinin kapasitesi, NDRC'nin (Doğal Kaynaklar Savunma Konseyi) onayı dâhil olmak üzere çeşitli süreçlerle sistematik olarak takip edilerek bugüne kadar istikrarlı bir şekilde artmıştır. LNG ithalatı, alım kapasitesindeki bu büyümeye paralel her geçen yıl düzenli olarak artsa da 2014-2015 yılları arasında doğal gaz tüketimi durmuş ve terminal kapasite kullanımını %50 ile %60'lara kadar düşmüştür. Bu durumun sebebi ise, 2014-2016 yılları arasında Çin'in doğal gaz piyasasını etkileyen yapısal sorunlardır. Daha sonra 2017 yılında iki, 2018 yılında da dört yeni terminal faaliyete geçmiş ve terminal kapasitesi yılda en az 12 milyon tonluk bir artış göstermiştir. Bu büyüme, dünyanın en büyük kömür tüketicisi olan Çin'in hava kirliliği ile mücadele için aldığı önlemlerin bir sonucu olarak da görülebilir. Böylece bugün itibarıyla Çin, Japonya'dan sonra dünyanın en büyük ikinci LNG ithalat eden ülkesi hâline gelmiştir.

Artan doğal gaz talebi neticesinde Çin, Orta Asya'nın farklı üretici ülkelerinden boru hatları inşa ederek gaz tedariki sağlamaya çalışmıştır. Bölgeden yapılan doğal gaz ithalatı, Türkmenistan'dan (Özbekistan ve Kazakistan üzerinden) Çin'e üç boru hattı

üzerinden geçen bir sistemden (A, B ve C hatları) oluşan Orta Asya-Çin Gaz Boru Hattı ile gerçekleştirilmektedir. 2018 yılının başında, Kazakistan ile Çin arasındaki A ve B hatlarının taşıma kapasitesinin artırılması konusunda anlaşılmiş ve bu çerçevede 2019 yılı sonuna kadar yıllık 10 milyar metreküplük bir artış sağlanarak yılda 65 milyar metreküplük bir kapasiteye ulaşılmıştır. 2013 Eylül'ünde Türkmenistan'dan Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan üzerinden Çin'e gaz tedariki için yapılacak olan Hat D'nin inşası konusunda da anlaşmaya varılmış ancak 2018 yılında Türkmenistan'daki boru hattı inşası süresiz olarak ertelenmiştir.⁵ 2019 yılı itibarıyla totalde %38 olan boru hattı ile gaz ithalatının %25'i Türkmenistan'dan sağlanmaktadır.⁶ Ayrıca Türkmenistan Dışişleri Bakanı, Şangay İşbirliği Örgütü (SCO) üyeleri ile sürdürülebilir enerji tedarikinin sağlanması yönünde her türlü iş birliğine hazır olduklarını belirten bir açıklama yapmıştır. Açıklamada Türkmenistan-Özbekistan-Kazakistan-Çin ve Türkmenistan-İran doğal gaz boru hatlarının inşa edildiğine, SCO ülkeleriyle iş birliği içinde Türkmenistan - Afganistan - İran - Pakistan - Hindistan boru hattının yapım aşamasında olduğuna dikkat çekilerek bölgedeki enerji iş birliği sürecine dâhil oldukları belirtilmiştir.⁷

Petrol ve doğal gaz ihracatına dayalı ekonomisiyle Orta Asya'da Çin'in önemli ticari ortaklarından biri olan Özbekistan da Haziran 2010'da Çin'e 10 milyar metreküp doğal gaz satma kararı almıştır. 2015 yılında Rusya ve Türkmenistan'dan sonra Avrasya'nın en büyük üçüncü doğal gaz üreticisi hâline gelen Özbekistan, Türkmenistan'dan Çin'e yapılan doğal gaz ithalatı için de bir geçiş ülkesi olmuştur. Ayrıca Özbekistan ile Orta Asya-Çin Doğal Gaz Boru Hattı'nın üçüncü hattı üzerinden yılda 350 milyar fit küp gaz ihraç etmek için anlaşma imzalayan Çin, 2013 yılında da boru hattının dördüncü ayağını inşa etmek üzere Özbekistan ve diğer Orta Asya ülkeleriyle anlaşmalar imzalamıştır. Ancak 2016 yılı itibarıyla Özbekistan hattı ertelenen projenin faaliyete geçme tarihi henüz netlik kazanmamıştır. Bununla birlikte, Özbekistan'ın Çin'e olan doğal gaz ihracatını artırıp artırmayacağı konusu

da belirsizliğini korumaktadır; zira doğal gaz üretiminde asgari düzeydeki büyümesi ve Orta Asya'daki diğer ülkelere kıyasla yüksek nüfusu sebebiyle aşırı bir iç tüketimi olması, bu karara etki edecek önemli bir faktördür. Sayılan bu koşullar sebebiyle de bugün Özbekistan'ın Çin boru hattı üzerinden yaptığı gaz ithalatındaki payı %4 seviyelerinde kalmıştır.⁸

Çin'in enerji güvenliği açısından hayati önemde bir ülke olan Kazakistan, petrol, doğal gaz, kömür ve uranyum rezervleri bakımından dünyada ilk 10'da yer almaktadır ve Orta Asya'dan Doğu ve Batı Asya'ya ticaret akışını kontrol etmek için stratejik bir coğrafi konuma sahiptir. Kazakistan Rezervler Komitesi tarafından açıklanan verilere göre, günümüzde Kazakistan'ın petrol geri kazanılabilir rezervleri 40x108 tondur.⁹ Bu da Kazakistan'ın günde yaklaşık 1,5 milyon varilin üzerinde ham petrol üretimi yapma kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir; ancak dünyanın en büyük petrol üreticilerinden biri olarak ülkenin tüketim kapasitesi son derece sınırlıdır. 2017 yılı BP dünya enerji istatistiklerine göre Kazakistan, 2016 yılındaki petrol üretiminin %19,2'sini, doğal gaz üretiminin ise %67,3'ünü tüketmiştir.¹⁰ *Oil&Gas Journal*'a göre, Kazakistan'ın kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin 85 trilyon fit küp olduğu tahmin edilmektedir. Karaçaganak, Kashagan ve Tengiz sahaları Kazakistan'ın ticari doğal gaz üretiminin %65'ini sağlamaktadır. Ülkenin iki önemli doğal gaz tedarikçisi Çin ve Rusya'dır (350 milyar fit küp).¹¹ Son yıllarda Hazar Denizi çevresindeki petrol üretiminde yaşanan büyümenin yanı sıra gaz üretiminde öngörülen büyüme, Kazakistan'ın bölgede ihracat kapasitesini artması olasılığı anlamına gelmektedir. Ancak Kazakistan'ın brüt doğal gaz üretiminin çoğu, petrol üretimini artırmak için yeniden enjekte edilmek üzere kullanılmaktadır. Ayrıca Çin'e olan ihracatın artması için doğal gazı batıdan doğuya geniş bir mesafeden taşımayı sağlayacak ana boru hattının yapılması ve gaz basınç yükseltme istasyonu kapasitesinin de artırılması gerekecektir. Bu nedenle de Kazakistan'dan Çin'e yapılacak ihracatın artması için zamana ihtiyaç vardır.

2006 yılında doğal gaz ithalatına başlayan Çin, Japonya ve Güney Kore gibi Asya'nın diğer gaz pazarlarıyla kıyaslandığında nispeten yeni bir tüketici sayılmaktadır. 2012 yılından bu yana Katar'dan LNG ithal eden Çin, Katar için hem gelecek vaat eden bir pazar hem de rekabet için büyük bir savaş alanı olarak görülmektedir. Katar Emiri'nin 2014 yılında Çin'e yaptığı ilk resmî ziyaretin ardından, iki ülke arasında stratejik ortaklık kurulmuş, 2017 yılında karşılıklı ticaret hacmi 123 milyar dolara ulaşmış,¹² Katar Krizi ve izleyen süreçte iki ülke arasındaki stratejik iş birliğini güçlendirmek için de karşılıklı adımlar atılmıştır. 2019 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Katar Emiri ile bir araya gelerek Katar'la enerji, altyapı inşası, yeni ve ileri teknolojiler ile yatırım alanlarındaki iş birliğini güçlendirmeyi hedeflediklerini söylemiştir. Stratejik ortaklığın kurulduğu tarihten sonra iki ülke arasındaki uzlaşmaların etkin şekilde hayata geçirildiğini ifade eden Jinping, bu konuda,

“İki ülkenin ortak çabalarıyla ilişkilerde petrol ve doğal gaz iş birliği ile altyapı inşasına ağırlık verildiğini görmekten memnunum. Finans ve yatırım alanlarına da yansıyan bu iş birliği kapsamında Çin-Katar Kültür Yılı etkinlikleri düzenlendi, karşılıklı vize muafiyeti gibi olumlu adımlar atıldı ve böylece iki halk için de somut yararlar sağlandı.”

diyerek Katar'ın Çin'in enerji ihtiyacı ve ekonomik ilişkileri için önemine işaret etmiştir.¹³ 2019 yılı itibarıyla Çin'in Avustralya'dan sonraki en büyük doğal gaz tedarikçisi konumunda olan ve Çin'le ekonomi odaklı bir ilişki yürüten Katar da iki ülke arasındaki stratejik iş birliğinden duyduğu memnuniyeti dile getirerek, Çin'in “Tek Çin” uygulamasını desteklediğini açıklamıştır.¹⁴ Tek Çin uygulaması Çin'in Uygur Müslümanlarına karşı yürüttüğü asimilasyon politikasının gerekçelerinde biridir.

Çin'in Petrol Talebi

Çin dünyanın en büyük beşinci petrol üreticisi olmasına rağmen ürettiği ham petrol miktarı iç tüketim talebini karşılamaya yetmemektedir.

1993 yılından itibaren üretim ve tüketim miktarı arasındaki fark artmış ve bu durum Çin'i tüketim ihtiyacını karşılamak için alternatif arayışlara yöneltmiştir. 2014 yılının ilk çeyreğinde ABD'yi geçerek en büyük küresel net petrol ithalatçısı olan Çin'in ortalama net toplam petrol ithalatı, 2014'te 6,1 milyon bbl/d¹⁵ seviyesine ulaşmıştır.

Çin'in 10 Yıllık Günlük Petrol Üretim ve Tüketimi (Milyon Varil)		
Yıllar	Petrol Tüketimi	Petrol Üretimi
2007	7,8	3,74
2008	7,94	3,71
2009	8,27	3,8
2010	9,43	4,07
2011	9,76	4,07
2012	10,23	4,15
2014	11,2	4,3
2016	12,3	3,99
2017	12,79	3,84

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı , 2018.

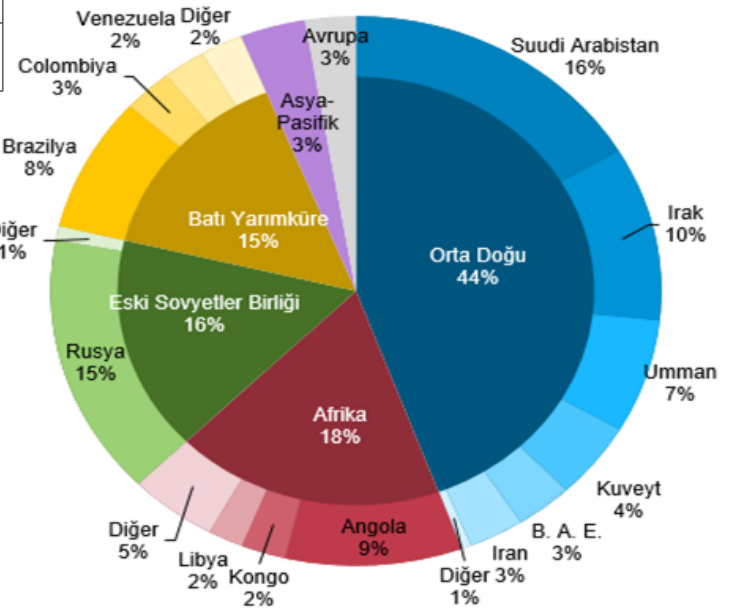
Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, Çin'in yıllık petrol tüketimi her geçen yıl artmakta ve üretimi ihtiyacının sadece yaklaşık dörtte birini karşılamaktadır. Çin'in petrol talebindeki artışın ülkenin ticaret ve ekonomisindeki büyüme, ulaştırma sektöründeki değişimler, rafinaj kapasitesi ve envanter oluşturma gibi çeşitli faktörlere bağlı olduğu söylenebilir. EIA (*U.S. Energy Information Administration*) raporuna göre, Çin'in petrol tüketim artışının 2020 yılında 13,1 milyon bbl/d'ye ve 2030 yılında 16,9 milyon bbl/d'ye ve 2040'ta da 20 milyon bbl/d'ye ulaşarak 2040 yılında yıllık bazda yaklaşık %2,6 değerinde artacağı tahmin edilmektedir. IEA, Çin'in petrol tüketiminin 2034 yılına kadar

ABD'yi geçeceğini öngörmektedir.¹⁶ Bu bilgiler ışığında Çin'in ekonomik büyüme ve gelişmesini sürdürebilmesi için enerji ihtiyacının da sürekli artacağı anlaşılmaktadır.

Çin de diğer ülkeler gibi petrol ihtiyacının büyük kısmını Ortadoğu ülkelerinden karşılamaktadır.¹⁷ 2019 yılında Çin'in petrol ithal ettiği ülkeler aşağıdaki grafikte verilmiştir. Grafığe bakıldığında Çin'in Ortadoğu ülkelerinden petrol tedarik ederken çeşitlendirme ilkesine göre hareket ettiği, tek bir ülke yerine pek çok ülkeyle enerji ticareti ilişkisi kurarak ülke portföyünü genişlettiği görülmektedir. Bunun sebebini enerji güvenliğini etkileyecek tüm istikrarsızlıkları minimize etme çabası olarak açıklamak mümkündür.

Çin'in Ham Petrol İthal Ettiği Ülkeler (Günlük 1.000 Varil)

Çin'in dünyada en çok petrol ithal ettiği ülke Suudi Arabistan'dır (%16). Çin için üç yıl öncesine kadar en çok petrol tedariki sağlayan ülke Rusya iken, günümüzde petrol ihracatını artıran Suudi Arabistan sıralamada en üst seviyeye gelmiştir. Devlete bağlı petrol şirketi

Source: FACTS Global Energy Services, *China Oil Monthly*, February 2020
Note: Total may not equal 100% because of independent rounding.

olan Suudi Aramco, devlete ait Çinli şirketlerin ardından yeni ve bağımsız rafinerilerle uzun dönemli anlaşmalar imzalayarak Çin'in enerji

pazarındaki yerini genişletmektedir. 2016 yılında Asya'nın en büyük rafinerisi olan *China Petroleum and Chemical Corporation*, Ortadoğu'da petrol ve gaz endüstrisindeki iş fırsatlarını keşfetmek adına *Suudi Arabistan Petrol Şirketi ve Suudi Aramco* ile stratejik bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmanın dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin'in Ortadoğu'yla daha yakın siyasi ve ekonomik bağlar kurma amacına hizmet edeceği söylenebilir. 10 milyar dolar civarında bir paraya mal olduğu tahmin edilen *Yanbu Aramco Sinopec Refineri Şirketi* (YASREF), yaklaşık 5,2 milyon metrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Günde 400.000 varil ağır ham petrol işleyen Aramco, tesisin %62,5 hissesine sahiptir, hisselerin kalanı ise Çin'in *Sinopec* şirketindedir.¹⁸ 2019 yılında da Çin ve Suudi Arabistan, Körfez bölgesinde yaklaşık 5,6 milyar dolara mal olacak bir petrokimya fabrikası kurulmasına yönelik proje için anlaşma imzalamıştır. Suudi Arabistan Veliâht Prensi Muhammed bin Salman'ın Şubat 2019'da Pekin'e yaptığı ziyaret sırasında Batı Yanbu Limanı'nda ortak bir Suudi-Çin girişimi için mutabakat zaptı imzalandığının duyurulması ardından açıklanan bu proje, Kuşak ve Yol girişimi ve Suudi 2030 Vizyonu için önemli bir potansiyel gelişme olarak görülmektedir. 2024 yılında tamamlanması beklenen proje için YASREF'in ham madde tedarik edeceği ve bu ham maddelerin çok sayıda endüstriyel yatırım fırsatı yaratmaya katkıda bulunacak çeşitli ürünler olacağı açıklanmıştır.¹⁹ Suudi Arabistan ve Çin, petrole dayalı enerji endüstrisi sayesinde, imzaladıkları anlaşmalarla ilişkilerini geliştirmenin yanı sıra ekonomik ilişkiler için de stratejik partner olmuştur. *Saudi Standards, Metrology and Quality Organization*'ın (SASO) Şangay'da düzenlediği "Saudi Arabia and Middle East Market Development" başlıklı seminerde, Suudi Arabistan'ın yeni ithalat yönetimi düzenlemeleri de dâhil olmak üzere, küçük ve orta ölçekli Çinli işletmelerin Suudi Arabistan pazarında Çin ürünlerine yönelik artan talebi daha iyi anlamalarına yardımcı olunması amaçlanmıştır. Kuşak ve Yol girişiminde önemli bir role sahip olan Suudi Arabistan, Çin'in Ortadoğu'daki en büyük ticari ortağıdır ve bu

durum Çin için de geçerlidir. SASO'ya göre, 2018 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi bir önceki yıla göre %32 artarak 61,4 milyar dolara ulaşmış ve bu oran Suudi Arabistan'ın aynı dönemdeki toplam dış ticaretinin %17'sini oluşturmuştur.²⁰

Suudi Arabistan'dan sonra en çok petrol ithal edilen ülke Rusya'dır. 1996 yılında kurulan stratejik ortaklıktan bu yana Rusya-Çin ilişkisinin içeriği yerel ve uluslararası koşullara göre değişiklik gösterse de iki ülke arasındaki enerji iş birliğinin nasıl geliştirileceği ve devam edeceği konusunda her zaman bir uzlaşımın hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Rusya ve Çin arasındaki iş birliğinin yıllar geçtikçe daha da derinleştirilmesi, ekonomik ilişkilerin her yıl daha da güçlendirilmesi, özellikle de enerji ticaretindeki ortaklığın genişletilmesi, iki ülkenin de fikir birliğinde olduğu konulardır. Bu durumun belki de en önemli sebebi, hem Rusya'nın hem de Çin'in bölgede güçlü bir ABD ya da Avrupa nüfuzunu istememesi olarak görülebilir.

BP'nin hazırladığı yıllık istatistik raporunda yer alan Rusya ve Çin'in yıllık üretim ve tüketim verilerine bakıldığında, Rusya'nın ham petrol üretim miktarının Çin'in tüketim miktarına eşit olduğu, buna karşın Çin'in ham petrol üretim miktarının Rusya'nın tüketiminden çok daha fazla olduğu görülmektedir. Raporda dikkat çeken bir diğer veri ise, Çin'in her yıl üretim miktarını artırmaya rağmen kendi tüketim ihtiyacını karşılayamadığı ve ABD'den sonra ikinci büyük petrol ithalatçısı ülke olduğudur. Bu da Çin ve Rusya'nın petrol arz ve talebinde birbirini tamamlayıcı iki ülke olduğunu göstermektedir. Kaldı ki enerji sadece Çin'in ekonomik büyümesi için değil aynı şekilde Rusya'nın büyümesi için de önemli bir faktördür. Bu sebeple gerek Ortadoğu'ya olan bağımlılığını kırmak gerekse de artan enerji talebini karşılamak için güvenli bir pazar arayışındaki Çin için Rusya ile geliştirilen enerji iş birliği büyük önem arz etmektedir. Ayrıca nakliye risklerinin ve maliyetinin azaltılmasını sağlayan bir enerji ticareti, kuşkusuz hem Çin hem de Rusya için avantajlı bir durumdur.

Çin ile Batı Körfez ülkeleri arasındaki enerji ticareti hacmi de yadsınamayacak boyuttadır. 2017 yılında toplam ham petrol ithalatı 420 milyon ton olan Çin, ithalatının yaklaşık %10'luk kısmını Umman'dan, %4'ten fazlasını ise Birleşik Arap Emirlikleri'nden yapmıştır. Burada söz konusu ülkelerin enerji tedariki sağlamak için gerekli ulaşım altyapılarının yeterli olmadığını da belirtmek gerekir. Her ne kadar Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru Ortadoğu'dan sağlanacak petrol ve doğal gaz için boru hattı inşasını kapsasa da enerji tedarikinde önemli role sahip demir yolu hatları, söz konusu ülkelerde ya çok eskidir ya da hiç yoktur. Çin ayrıca Batı'nın yaptırımları yüzünden yıpranmış durumdaki demir yolu hattını yıllardır geliştiremeyen İran'da da son dönemde büyük altyapı ve teknoloji yatırımları yaparak enerji güvenliğini sağlamaya yönelik ciddi adımlar atmıştır. Enerji ticaretinde öne çıkan altyapı tesisleri arasında önemli bir yer tutan limanlar, Ortadoğu için kritik nakliye merkezleridir ancak İran ve Kuveyt gibi Çin'e petrol ithal eden ülkelerin liman altyapı ve işletmelerinin verimliliği, küresel ortalamanın altındadır. Bu bağlamda Kuşak ve Yol girişimi çerçevesinde Çin'in söz konusu Ortadoğu ülkelerinde ve özellikle İran'da altyapı ve teknoloji yatırımlarına odaklandığı görülmektedir. Nitekim Çin ve İran arasında ekonomik ve askerî ortaklığa dayalı bir anlaşma imzalanması için çalışmalar yapılmaktadır. Taslağı hazırlanan anlaşma kapsamında Çin'in önümüzdeki 25 yıl içinde İran'a enerji ve altyapı sektörlerinde 400 milyar dolarlık yatırım

yapması beklenmektedir.²¹ *New York Times* tarafından yayımlanan 18 sayfalık taslakta Çin'in İran'a liman, demir yolu, telekomünikasyon gibi sektörlerde yatırım yapacağı, bunun karşılığında da Çin'e 25 yıl boyunca büyük ölçüde indirimli petrol arzı sağlanacağı belirtilmektedir. Taslakta Çin'in Hürmüz Körfezi'nin hemen dışında, Basra Körfezi'nin girişinde birkaç liman inşa etmeyi planladığı da yazmaktadır. Eğer bu plan hayata geçirilirse Çin'in dünyadaki toplam petrolün küresel ölçekte büyük çoğunluğunun geçtiği sular üzerinde stratejik bir etkinlik sağlayacağı anlaşılmaktadır.²²

Sonuç olarak Çin, ekonomik gelişmesine paralel olarak artan enerji ihtiyacını karşılamak için yeni kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Dünyanın en büyük kömür tüketicisi olan Çin'in 2019 yılındaki enerji tüketiminde petrol ve doğal gaz, kömürden sonra en önemli iki ana enerji kaynağı hâline gelmiştir. Söz konusu yerli enerji kaynaklarının üretimi, Çin'in endüstri, ulaşım, konut, elektrik gibi tüketim alanlarındaki ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple Çin, Orta Asya ve Ortadoğu'daki petrol ve doğal gaz üreten ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirerek enerji ihtiyacını ve enerji güvenliğini artırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda uygulamaya koyduğu Kuşak ve Yol girişimi de kendisini garanti altına almak için en önemli anahtarlardan biridir. Çin bu proje sayesinde dış yatırımlarını altyapı ve enerji gibi kilit alanlara odaklayarak, enerji güvenliğini sağlamak adına ciddi girişimlerde bulunmaktadır. Nihayetinde ekonomik iş birliğini de güçlendiren enerji ticareti, ikili

Sonnotlar

- ¹ Daniel Yergin, "Ensuring Energy Security" *Foreign Affairs* içinde, March/April 2006, Vol. 85, No. 2.
- ² Oxford Institute for Energy Studies, "The Outlook for Natural Gas and LNG in China in the War against Air Pollution", December 2018, p. 21.
- ³ Herfindahl-Hirschman endeksi ya da HHI, firmaların tek tek pazar paylarının ön plana çıkarılarak piyasa yoğunlaşma oranının ölçülmesini sağlayan bir endekstir.
- ⁴ Vlada Vivodo, "LNG import diversification and energy security in Asia", Centre for Social Responsibility in Mining, Sustainable Minerals Institute, The University of Queensland, Sir James Foots Building (47A), Australia, March 2019.
- ⁵ Oxford Institute for Energy Studies, "The Outlook for Natural Gas and LNG in China in the War against Air Pollution", December 2018, pp. 43-44.
- ⁶ U.S. Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/international/overview/country/CHN> September, 2020.
- ⁷ "Turkmenistan is ready for partnership with SCO in energy supplies", *China Daily*, <https://www.chinadaily.com.cn/a/201911/06/WS5dc22a0aa310cf3e35575b1a.html> (06.11.2019).
- ⁸ Oxford Institute for Energy Studies, "The Outlook for Natural Gas and LNG in China in the War against Air Pollution", December 2018, pp. 43-44.
- ⁹ Global Ranking of Kazakhstan Mineral Reserves, bk. <http://www.nationalbank.kz/>
- ¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>
- ¹¹ "Worldwide look at reserves and production", *Oil & Gas Journal*, (04.12.2017), s. 20.
- ¹² "Çin ve Katar'dan Suudi Arabistan'ı rahatsız edecek Adım" <https://ilkha.com/dunya/cin-ve-katardan-suudiyi-rahatsiz-edecek-adim-79349> (11.07.2018).
- ¹³ "China-Qatar cooperation benefits both countries", <http://lr.china-embassy.org/eng/majorevents/t468200.htm> (13.06.2020).
- ¹⁴ "China, Qatar agree to deepen strategic partnership", *Xinhuanet*, http://www.xinhuanet.com/english/2019-01/31/c_137790332.htm
- ¹⁵ Varil, ham petrol ve diğer petrol ürünlerinin bir ölçüsü olarak kullanılır. 1 varil 158.9873 litreye eşittir. Günlük varil (bbl / d şeklinde kısaltılmıştır), bir kuruluş tarafından bir günde üretilen veya tüketilen ham petrol miktarını (varil cinsinden ölçülür) tanımlamak için kullanılan bir ölçümdür.
- ¹⁶ U.S. Energy Information Administration, "China Analysis", <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=CHN> (14.05.2015).
- ¹⁷ age.
- ¹⁸ Lyu Chang, Xing Zhigang, "Sinopec, Saudi Aramco sign strategic agreement", *China Daily*, http://www.chinadaily.com.cn/world/2016xivisitmiddleeast/2016-01/21/content_23174517.htm (21.01.2016).
- ¹⁹ Current Affairs Correspondent West Asia, "China & Saudi Arabia to build \$5.6 billion Petrochemicals Plant", <https://www.beltandroad.news/2020/01/08/saudi-china-to-build-5-6-billion-petrochemicals-plant/> (08.01.2020).
- ²⁰ "China and Saudi Arabia join hands to deepen Middle East Market", *Global Times*, <https://www.globaltimes.cn/content/1163742.shtml> (05.09.2019).
- ²¹ "The China-Iran strategic partnership, and how it can change geopolitics in the Middle East", *Intelliasia.Net News*, (15.07.2020).
- ²² Farnaz Fassih and Steven Lee Myers, "Defying U.S., China and Iran Near Trade and Military Partnership", *New York Times*, <https://www.nytimes.com/2020/07/11/world/asia/china-iran-trade-military-deal.html> (30.11.2020).